

พัฒนาการทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของอาณาจักรรัฐ

การศึกษาการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของชุมชนชาวไร่นามุสลิมที่ชุมชนปัตตานี เป็นการศึกษาถึงกระบวนการต่อเนื่องของพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนชาวไร่นานับ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา การทำความเข้าใจรูปแบบของการการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจจำเป็นต้องศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลและเงื่อนไขกำกับในแต่ละช่วงเวลาซึ่งเป็นข้อมูลที่สะท้อนมาจากมุมมองของชาวบ้านในชุมชน โดยแบ่งการอธิบายออกเป็น ยุคสมัยต่าง ๆ โดยอาศัยแนวทางการศึกษาของ ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2536) และ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2533) ผสมผสานเข้าด้วยกัน ซึ่งบางยุคอาจจะมีการเหลื่อมล้ำกันใน เรื่องระยะเวลาบ้าง

จากการประมวลความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชน ทำให้ผู้วิจัยแบ่งยุคพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนออกเป็น 4 ยุค ดังนี้

1. ยุคชุมชนบ้านป่า
2. ยุคการขยายตัวของอาณาจักรและกลไกรัฐ
3. ยุคการขยายตัวของเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์
4. ยุคขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ

ยุคชุมชนบ้านป่า

จากการศึกษาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนปัตตานี ทำให้เราทราบว่าชุมชนแห่งนี้ เป็นชุมชนเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งซึ่งก่อตั้งมานานประมาณ 100 ปี จากลักษณะทางชาติพันธุ์และภาษา แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ เป็นกลุ่มคนที่มีเชื้อสายมลายู แต่เดิมบรรพบุรุษของชาวบ้านเหล่านี้ตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ลำห้วยสายใหญ่ บริเวณช่องเขาบ้าน "กาบงนาคอ"

ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าระหว่างเมืองปัตตานีและเมืองไทรบุรีในอดีต (อนันต์ วัฒนานิก, 2531, 108) พื้นที่ในบริเวณนี้เป็นพื้นที่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ พื้นดินเต็มไปด้วยธาตุอาหารพืช เนื่องจากมีลาธารพัดพาเอาซากพืชซากสัตว์และอินทรีย์สารต่าง ๆ จากภูเขาสูงมาสะสมจนกลายเป็นพื้นที่ซึ่งเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช จึงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณธัญญาหารต่าง ๆ โดยเฉพาะข้าว และผลไม้ชนิดต่าง ๆ จนทำให้มีผู้คนอพยพมาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมากจนมีสภาพเป็นชุมชนใหญ่ ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นเกินกว่าขีดความสามารถของระบบนิเวศจะสามารถรองรับได้ (carrying capacity) จึงเริ่มมีผู้คนกลุ่มต่าง ๆ อพยพย้ายที่อยู่ไปตามพื้นที่ต่าง ๆ โดยรอบ เพื่อแสวงหาที่ดินทำกินแห่งใหม่ และในบรรดาผู้อพยพเหล่านี้ก็มีกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง นำทีมโดยเป๊าะยาและครอบครัวของน้องชายและน้องเขยของเขา รวมทั้งลูกพี่ลูกน้องอีกครอบครัวหนึ่ง ผู้อพยพกลุ่มนี้ประกอบด้วยสมาชิกจาก 4 ครอบครัว มีจำนวนสมาชิกของกลุ่มเมื่อรวมทั้งบรรดาเด็ก ๆ ในขณะนั้น เพียงแค่ 10 คน พวกเขาคือผู้บุกเบิกชุมชน"ปัตตานี"รุ่นแรกเมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว

เมื่อแรกตั้งบ้านเรือนใหม่ ๆ นั้น พื้นที่บริเวณนี้เต็มไปด้วยป่ารกทึบ มีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นหนาแน่น โดยเฉพาะต้นเสม็ดซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากกว่าไม้ชนิดอื่นใด ตามป่าจะมีไม้ล้มลุก เถาวัลย์ และไม้เลื้อยชนิดต่าง ๆ ขึ้นปกคลุมดินไปทั่ว ยากแก่การถากถาง และเผาทำลาย เนื่องจากมีความชื้นสูงมาก พื้นดินไม่เคยถูกแสงแดดโดยตรงเลย ผนตกชุกเกือบตลอดทั้งปี สายน้ำไหลผ่านลาธารมาจากภูเขาด้านทิศใต้ของชุมชนก็ยิ่งเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับป่าแถบนี้อยู่เสมอ และพื้นที่ซึ่งห่างออกมาจากชุมชนที่ผู้คนอาศัยอยู่ จึงยังคงมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ชุกชุม ตั้งแต่สัตว์เล็ก ๆ จนถึงสัตว์ใหญ่ ๆ เช่น ช้าง วัวป่า เสือ กวาง ลิง ค้าง บ่าง ขณะนี้ เป็นต้น ผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชนเล่าให้ฟังถึงยุคสมัยที่พวกเขายังเป็นเด็ก ๆ เป็นช่วงเวลาที่จะเริ่มตั้งชุมชนใหม่ ๆ ตอนนั้นจะมีเสือชุกชุมมาก ตกตอนกลางคืนเสือจะออกมาลักกินวัวควายและสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ของชาวบ้าน และจะเสียงร้องคารามก้องป่า ผุงขณะนี้ส่งเสียงร้องทักทายป่าในช่วงเวลาเช้าตรู่และยามเย็นเป็นประจำดังเสมือนนาฬิกาป่า

จากสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์และรกทึบ เช่นนี้ ชาวบ้านจึงพากันเรียกชื่อหมู่บ้านของเขาว่า "กาบงรุกา" หรือบ้านป่าที่นั่นเอง

จากคำบอกเล่าของแม่เผกตีเม้าะ ตามิ อายุ 89 ปี เป็นผู้ซึ่งรับฟังคนรุ่นพ่อ-แม่ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกครั้งแรกเล่าให้ฟังว่า

"ป่าตอนนั้นอุดมสมบูรณ์มาก เป้าะ(พ่อ)เขาจะค่อย ๆ ช่วยกันถางป่าลงลงทีละเล็กละน้อยแล้วทิ้งไว้จนถึงหน้าร้อนจึงจะสามารถเผาได้ สมัยนั้นมีคนน้อย มีบ้านแค่ 4 หลังเองเวลาเผาป่าแล้วก็ใช้เสียมซุดหลุมปลูกข้าวที่ใกล้น้ำก็ปลูกผักไปเรื่อย ๆ ข้าวปลาอาหารไม่ต้องซื้อ อาศัยหาปลาจากลำห้วย อยากรกินเนื้อก็ออกล่ากระเจง และกระท่ายป่า น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ เวลานอนตอนกลางคืนจะได้ยินเสียงน้ำในลำห้วยไหลลงมาจากภูเขาตลอดเวลา และตลอดทั้งปีไม่มีขาดเลย"

(ตีเม้าะ ตามิ ,อายุ 89 ปี ,กรกฎาคม 2536)

ระบบการผลิตของชุมชนในอดีตน่าจะเป็นการผลิตแบบยังชีพ (Subsistence) เพื่อเลี้ยงตนเองและชุมชนเป็นหลัก ด้วยการพึ่งตนเองแทบทุกด้าน พัฒนาการทางการผลิตเริ่มต้นจากการใช้แรงงานคนภายในครัวเรือนถากถางไร่ต้นป่า แล้วรอเวลาเผาทำลายในระยะแรก ๆ ของการตั้งชุมชนแห่งนี้พวกเขามีข้อจำกัดในด้านแรงงานของสมาชิกในครัวเรือน จึงต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรกว่าจะสามารถทำการผลิตให้เท่ากับหรือใกล้เคียงกับระดับการผลิตในชุมชนบ้านนาค้าที่พวกเขาอพยพมา ซึ่งในขณะนั้นมีการใช้ระบบการทำงานตาเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จากพื้นฐานดังกล่าวพวกเขาจึงสามารถนำเครื่องไม้เครื่องมือต่าง ๆ ในการผลิตเช่น จอม เสียม คันไถ มาใช้บุกเบิกพื้นที่แห่งใหม่ได้ไม่ยากนัก

ในระยะเริ่มแรกที่ทำการผลิตพวกเขามีข้อจำกัดในเรื่องแรงงานที่จะนำมาใช้ทำการผลิต พวกเขาจึงเริ่มต้นจากการถากถางหรือไร่ต้นป่าลงมา แล้วรอเวลาเผาให้

ลดลงเรื่อยๆ โดยค่อย ๆ ทาไปที่ละเล็กทีละน้อยตามกำลังแรงงานในครัวเรือนของตน เมื่อผู้คนเริ่มอพยพเข้ามาทำกินในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น การจับจองพื้นที่ทำกินและการบุกเบิกป่าก็เพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามในสมัยนั้นการจับจองกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินกระทำกันด้วยวาจาเท่านั้น โดยสมาชิกในชุมชนต่างจะเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน อีกทั้งจำนวนพื้นที่ทำกินยังมีจำนวนมาก แต่ละครัวเรือนสามารถเลือกจับจองเอาได้โดยจะเลือกจับจองที่ดินเอาเฉพาะเพียงแต่กำลังความสามารถของสมาชิกในครัวเรือนจะสามารถกระทำได้เท่านั้น

ในปีแรก ๆ ที่พื้นที่ป่าที่ถางโค่นลงมายังเต็มไปด้วยดอกไม้ ชาวบ้านจะอาศัยการปลูกข้าวไร่ (ข้าวเบา) และพืชไร่ พืชผักอายุสั้นไปก่อน ปีต่อไปก็จะทำไร่ไปด้วยพร้อมกับการโยกย้ายออกไปจับจองและถากถางพื้นที่ป่าบริเวณอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีก เมื่อพื้นที่ใดลดลงเตียนพอจะขุดคันดินให้เป็นแปลงนาได้ ชาวบ้านก็จะใช้จอบ (เจาะจารก) ขุดดินขึ้นมาเพื่อใช้เป็นคันนา พร้อมทั้งจัดเตรียมระบบการไหลของน้ำที่จะนำมาใช้ในการทำนาตา ดูเหมือนว่าความเป็นชุมชนบ้านป่าจะมีลักษณะขัดกัน (Contradictions) กับระบบการผลิตข้าวในระบบนาตา ทั้งนี้คนทั่วไปมักจะคุ้นเคยกับภาพที่ว่าในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพจะต้องเป็นเรื่องของการถากถางป่าแล้วทำไร่ หรือปลูกข้าวแบบหยอดหลุม (ข้าวไร่) แต่สำหรับชุมชนทางภาคใต้โดยเฉพาะในเขตจังหวัดปัตตานีมีหลักฐานที่เป็นร่องรอยแสดงให้เห็นว่ารู้จักการทำนาตามานานแล้ว เช่นเดียวกับชุมชนในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำสายต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั่วไปในช่วงระยะเวลาเดียวกัน เช่นที่ราบลุ่มบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง แม่น้ำเจ้าพระยา และบริเวณหมู่เกาะต่าง ๆ ในอินโดนีเซีย ซึ่งมีระบบการผลิตข้าวแบบการทำนาตาเป็นวิธีการผลิตหลักของสังคมในขณะนั้นเช่นกัน (ดูเขียน แสงค์ แปลโดย นฤจร อภิทธิจิระจรัส, 2527)

ระยะเวลาที่ผ่านไปช่วยให้ระบบการผลิตข้าวสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ร่องน้ำคันนาถูกปรับปรุงให้มีความลึกพอเหมาะ ระบบการถ่ายเทของน้ำ และการเก็บกักน้ำเริ่มเข้าที่เข้าทางมากขึ้น ในระหว่างนั้นพวกเขาจะใช้วัว ควาย และคนไถมาช่วยผ่อนแรงในการผลิตพันธุ์ข้าวที่ใช้เป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมืองดั้งเดิมที่เก็บรักษากันมานาน เช่นพันธุ์ "อาเนาะอีแก"

"อาเนาะจากอ" และ"จะลากอ" ซึ่งพันธุ์ข้าวเหล่านี้ได้มา หากพื้นที่บริเวณใดเป็นพื้นที่สูง น้ำท่วมไม่ถึงก็จะปลูกไม้ผลชนิดต่าง ๆ เช่นมะพร้าว มะม่วง ขนุน ทุเรียน รูถู มะเฟือง มะไฟ เป็นต้น ระบบการทำสวนก็มีทั้งอาศัยความตั้งใจ เช่นการขุดหลุม การเพาะเมล็ด แต่ส่วนใหญ่เป็นการปลูกโดยไม่ได้ตั้งใจคือปล่อยให้มันขึ้นเองตามธรรมชาติ พื้นที่ตรงไหนดี ดินมีความอุดมสมบูรณ์ก็จะมีพรรณไม้ต่าง ๆ ขึ้นอย่างหนาแน่น มีลักษณะเป็นส่วนหลังบ้าน แบบธรรมชาติตามหัวไร่ปลายนาจะนิยมปลูกพริก มะเขือ แตง พักทอง พักเขียว บวบ มัน น้ำเต้า ฝ้าย ยาสูบ และพืชชนิดต่าง ๆ พื้นที่ใดอยู่ใกล้กับป่าก็จะมีพืชพักธรรมชาติขึ้นสลับกันไปตามฤดูกาลต่าง ๆ เช่น พักนุ่น พักกรูด เห็ด เหือก เป็นต้น

สัตว์เลี้ยงก็ล้วนแต่เป็นพันธุ์พื้นเมือง เช่นไก่พันธุ์พื้นเมือง แพะ แกะ วัว ควาย เบ็ดไก่ สัตว์เหล่านี้มีความอดทนต่อสภาพแวดล้อมท้องถิ่นได้อย่างดี เลี้ยงง่าย ไม่ต้องดูแลรักษามากนัก สามารถปล่อยให้หาอาหารกินเองได้ ทั้งยังทนทานต่อโรคระบาดต่าง ๆ และขยายพันธุ์ได้ดี นอกจากนี้ยังมีการทำหัตถกรรม และเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ขึ้นใช้เอง เช่น การตีเหล็กสำหรับทำมีด ทำจอบ การทอผ้าด้วยกี่กระตุก ซึ่งชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่า"กालะปะ" ลักษณะเป็นผ้าฝ้ายย้อมสีทอขึ้นเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่นลายข้าวหลามตัด อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผ้าพื้นเมืองปัตตานีที่สืบทอดต่อเนื่องกันมานาน (ผ้าทอเป็นสินค้าออกสำคัญของเมืองปัตตานีมาแต่อดีต การทอผ้ายกเหล่านี้มาเลิกลาไปภายหลังที่มีการนำเข้าผ้าทอโรงงานจากต่างประเทศภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา) ส่วนการทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ขึ้นใช้ในครัวเรือนจะเป็นการตัดแปลงจากวัสดุธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเช่นไม้ไผ่ หวาย เป็นต้น เช่นการทำกระบุง ตระกร้า หมวก(แตเนาะ) หมวกยาวกันฝน (ชาแม) หาบ(จาเกาะ)เครื่องมือตัดสัตว์ เครื่องมือหาลา ฯลฯ เป็นต้น นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีกิจกรรมด้านการเก็บหาอาหารจากป่า ซึ่งได้แก่การล่าสัตว์ชนิดต่าง ๆ และการเก็บหาผักผลไม้ชนิดต่าง ๆ เช่นทุเรียน สะตอ ลูกเนียง เห็ด หน่อไม้ และพืชผักสดชนิดต่าง ๆ ในสมัยนั้นผลผลิตจากป่าจะเป็นที่มาของแหล่งอาหารและรายได้หลักของชาวบ้านชุมชน คือสามารถนำส่วนที่เหลือจากการบริโภคไว้สำหรับการแลกเปลี่ยนกับสินค้าอย่างอื่นที่ตนไม่สามารถผลิตหรือหาได้ภายในชุมชน เช่นแลกเปลี่ยนเกลือ หรืออาหารแห้งจาก

ทะเลที่มีผู้บรรทุทุกเกวียนเข้ามาแลกลงชุมชน กิจกรรมเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นของการติดต่อกับชุมชนภายนอกซึ่งมีผลต่อการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของชุมชนในระยะต่อ ๆ มา

แรงงานที่ใช้ในการผลิตส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ได้มาจากสมาชิกในครัวเรือน ดังนั้นจำนวนสมาชิกในครัวเรือนจึงมีความสัมพันธ์กับการจับจองพื้นที่ทำกินคือความสามารถของแรงงานของสมาชิกในครัวเรือนจะเป็นตัวกำหนดขนาดของพื้นที่ทำกิน โดยเฉพาะนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2444 ซึ่งรัฐบาลเปลี่ยนมาใช้ระบบการจัดเก็บภาษจากระบบเจ้าภาษีนายอากรมาเป็นระบบใหม่ ที่มอบอำนาจในการจัดเก็บภาษีให้กับคนผู้ใหญ่นับเป็นการเรียกเก็บภาษีที่ดินทำกิน ทำให้ผู้ที่ไม่มีที่ดินมากต้องแบกรับภาระภาษีมากตามไปด้วย ประกอบกับขณะนั้นที่ดินยังเป็นสิ่งที่ไม่มีราคาเหมือนอย่างปัจจุบัน และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่จะใช้ในการบุกเบิกที่ดินทำกินยังไม่ทันสมัยนักทำให้ชาวบ้านเลือกจับจองและถือครองที่ดินไว้เฉพาะแต่ที่ตนต้องการและให้ได้ประโยชน์สูงสุดเท่านั้น สัดส่วนการใช้แรงงานคนต่อการผลิตต่างๆ ยังสูงกว่าการใช้แรงงานสัตว์ ระบบการแบ่งงานภายในครัวเรือนขึ้นอยู่กับความรู้ความชำนาญเป็นหลัก เช่น ผู้ชายเป็นฝ่ายหาปลา ล่าสัตว์ ปลูกบ้าน สานเครื่องมือ และทำงานในไร่นา เป็นหลัก ฝ่ายหญิงทำงานด้านเย็บปักถักร้อย ตักน้ำ ตากข้าว เตรียมอาหาร เก็บผัก เลี้ยงดูลูก ๆ ส่วนเด็ก ๆ จะมีส่วนช่วยพ่อแม่ในการดูแลน้อง ๆ ดูแลสัตว์เลี้ยงในไร่นา นอกจากนี้ในงานที่ต้องอาศัยระดมแรงงานจำนวนมาก เช่น การขุดยกร่องคันนา การตากกางป่า ขุดร่องน้ำ ตานา เก็บเกี่ยวข้าว เป็นต้น ก็จะอาศัยระดมแรงงานจากญาติมิตรมาร่วมแรงกัน ซึ่งระบบการระดมแรงงานมาร่วมแรงงานกันเช่นนี้ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เรียกการเอาแรงแบบนี้ว่า "วะซอลส์" อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของชุมชนชาวไร่นาในชุมชนปัตตานีแห่งนี้ (รายละเอียดจะกล่าวถึงภายหลัง)

ยุคการขยายตัวของอำนาจและกลไกรัฐ

ในอดีตชุมชนปัตตานีมีลักษณะ เช่นเดียวกับชุมชนในชนบทไทยทั่วไปคือ เป็นชุมชนชายขอบ (Peripheral) ที่ห่างจากศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองคือรัฐปัตตานีในขณะนั้น

ถึงแม้ว่ารัฐปัตตานีจะมีฐานะ เป็นเมืองประเทศราชของประเทศไทยก็จริง แต่ยังคงมีอิสระใน
 ทางการเมืองการปกครองในขอบเขตอำนาจของตน เฉกเช่นรัฐอิสระทั่วไป ในทางปฏิบัติ
 อำนาจรัฐปัตตานีได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยเริ่มตั้งแต่การเกณฑ์แรงงาน
 การจัดเก็บภาษี รวมทั้งด้านการปกครองและการรักษาความสงบเรียบร้อยต่าง ๆ

ก่อนการตั้งชุมชนปัตตานี ชาวบ้านทั่วไปถูกเกณฑ์แรงงานไปช่วยบรรดาเจ้าเมือง
 หรือผู้ปกครองต่าง ๆ เพื่อเป็นแรงงานรับใช้แก่บรรดามูลนายในกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้ง
 ต้องเสียภาษีให้รัฐในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ภาษีค่าปากเรือในการขนส่งสินค้าทางเรือ ภาษี
 จังกอบในการค้าขายทางบก และส่วยแทนแรงงาน หรือการเกณฑ์ทหาร อย่างไรก็ตามเมื่อ
 รัชกาลที่ 5 ได้ตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ร.ศ.116 (พ.ศ.2444) ขึ้นใช้
 ระบบการเกณฑ์แรงงานและระบบการจัดเก็บภาษีแบบเดิม ๆ ได้ถูกยกเลิกไป รัฐบาล
 แต่งตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดให้ทำหน้าที่เสมือนตัวแทนของรัฐบาลกลางทำหน้าที่ด้านการควม-
 ค่อมกำลัคน และมีเจ้าหน้าที่สรรพากรเป็นผู้ทำหน้าที่ด้านการจัดเก็บภาษีอากรต่างๆโดยตรง
 (อนันต์ วัฒนานิก, 2531, 98-99) อาจกล่าวได้ว่านับแต่นั้นมาอาณาจักรปัตตานี
 ได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ โดยแสดงออกมาในรูปของการใช้นโยบาย
 ลดอำนาจการปกครองของเจ้าเมืองต่าง ๆ และส่งตัวแทนรัฐบาลจากส่วนกลางเข้าไป
 ปกครองแทน (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2532, 579) โดยเฉพาะในสมัยพระบาท-
 สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้จัดระเบียบการปกครองใหม่โดย
 ประมวลหัวเมืองทั้ง 7 ให้เป็นมณฑลปัตตานีซึ่งแบ่งออกเป็น 4 เมืองคือ

- 1 เมืองปัตตานี (ประกอบด้วยเมืองปัตตานี เมืองหนองจิก และเมืองยะรัง)
- 2 เมืองสายบุรี
- 3 เมืองบางนรา (เมืองระแงะเดิม)
- 4 เมืองยะลา (ประกอบด้วยเมืองยะลา และเมืองรามันห์)

ในครั้งนั้น ชุมชนปัตตานีจึงขึ้นตรงต่อเมืองปัตตานีโดยตรง ต่อมาในสมัย
 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ.2452) พระองค์ได้ทรงยุบเลิก

มณฑลปัตตานีแล้วตั้งเป็น 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล และยุบเมืองสายบุรีให้เป็นอำเภอหนึ่งของปัตตานี โดยในชวงเวลาเหล่านี้รัฐบาลได้กำหนดนโยบายสำคัญ ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของอำนาจและกลไกรัฐที่กระทบต่อชุมชนมุสลิมหลายประการ เช่นนโยบายการศึกษาภาคบังคับซึ่งกำหนดขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้สร้างความรู้สึกไม่พอใจให้กับชาวมุสลิมในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมากเพราะไม่ยอมกาให้บุตรหลานของตนเข้าเรียนโรงเรียนซึ่งเรียนและสอนเป็นภาษาไทย และมีกิจกรรมหลายอย่าง que เชื่อว่าขัดกับหลักการของศาสนาอิสลาม ในปี พ.ศ. 2446 ปฏิกริยาต่อต้านจากชาวมุสลิมได้แสดงออกมาเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนภายใต้การนำของ अबดุล คาเดร์ อดีตเจ้าเมืองปัตตานี พยายามต่อต้านไม่ให้ความร่วมมือในการปกครอง และแสวงหาความช่วยเหลือจากรัฐบาลอังกฤษซึ่งกำลังมีบทบาทในแหลมมลายูเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ในที่สุดก็ถูกรัฐบาลไทยจับกุมแล้วนำไปจำคุกที่พินนาคอกเป็นเวลา 2 ปี 9 เดือน ก่อนจะปล่อยตัวแล้วจึงหลบหนีไปอยู่ในรัฐกลันตัน (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2532, 579) แต่ในระยะเวลานั้นบริเวณชุมชนปัตตานียังคงสภาพเป็นชุมชนบ้านป่าที่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจรัฐ จึงมีความเกี่ยวข้องกับกลไกอำนาจรัฐไม่มากนัก อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458

กลไกอำนาจรัฐได้เข้ามามีผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านมากขึ้น นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458 ทางราชการประกาศจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจทางการปกครองในขณะนั้น และได้แต่งตั้งตัวแทนของรัฐที่คัดเลือกมาจากชาวบ้านในชุมชนขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน (โต๊ะนาแบบ) แล้วมอบหมายภาระหน้าที่ในการปกครองรักษาความสงบเรียบร้อย การเกณฑ์แรงงาน และการจัดเก็บภาษีอากรต่าง ๆ ในฐานะตัวแทนของรัฐ ดังนั้นการจัดเก็บภาษีจึงเพิ่มความเข้มข้มมากขึ้นทำให้ชาวบ้านต้องแบกรับภาระในการหาเงินหรือสิ่งของมาจ่ายค่าภาษีให้แก่รัฐ การหลบเลี่ยงก็กระทำได้ยากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีตัวแทนของรัฐในระดับชุมชนคือผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ทำหน้าที่ในการจัดเก็บต่อชาวบ้านโดยตรง นอกจากนี้ในการจับจองที่ดินจะต้องแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านทราบก่อน หากได้รับอนุญาตจากผู้ใหญ่บ้านแล้วจึงจะถือว่าที่ดินเหล่านั้นเป็นกรรมสิทธิของบุคคลนั้น ๆ โดยไม่

จำเป็นต้องมีเอกสารอื่น ๆ มายืนยันใด ๆ ดังนั้นชาวบ้านในชุมชนทั่วไปจึงไม่นิยมจับจองที่ดินไว้มากนัก เนื่องจากแบกรับภาระไว้ไม่ไหวแต่ละครอบครัวจะจับจองที่ดินไว้เพียงแค่ว่าพอทำกินในครัวเรือนเท่านั้น

ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านได้ความว่าในสมัยก่อนความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับทางราชการ (ชาวบ้านเรียกว่า"พวกอำเภอ") ยังมีไม่มากนัก นาน ๆ ครั้งจึงจะมีเจ้าหน้าที่จากอำเภอเช่นนายอำเภอ หรือปลัดอำเภอ เข้าไปในหมู่บ้านสักครั้งหนึ่ง วิธีชีวิตทั่วไปของชาวบ้านคือ การบุกเบิกที่ดินทำไร่ ไร่ถนา และถางป่าปลูกยางคานินไปเรื่อย ๆ เมื่อถึงกำหนดเวลาชาวบ้านก็จะถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงานหรือเกณฑ์ไปเป็นทหาร ใครที่มีเงินมากน้อยก็จ่ายเป็นเงินไปแทนการถูกเกณฑ์ อัตราขณะนั้นประมาณปีละ 3 บาท ในช่วงเวลานั้นการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้เพื่อเชื่อมต่อไปยังเขตแดนมลายูเริ่มต้นขึ้นแล้ว ปรากฏว่ามีคนงานก่อสร้างชาวจีนจากต่างถิ่นเดินทางเข้ามาทำการก่อสร้างทางรถไฟผ่านเข้ามาในเขตชุมชน ผลจากการสร้างทางรถไฟสายนี้ทำให้ชาวบ้านมีทางเดินออกสู่ชุมชนต่าง ๆ คือชุมชนนาประดู่ และชุมชนโคกโพธิ์ได้สะดวกขึ้น เป็นการเปิดตัวสู่โลกภายนอกอย่างชัดเจนมากขึ้น แต่ก็ยังไม่ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลาย ๆ ประการ ที่สำคัญคือการยึดอำนาจของคณะราษฎรทำให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่การปกครองในระบบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2475 ซึ่งดูเหมือนว่าระบอบการเมืองแบบใหม่นี้ได้เปิดทางสำหรับการปรับปรุงสิทธิของชาวมุสลิมให้ดีขึ้น แต่ความจริงแล้วไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ มากนัก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2481 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ใต้นโยบายการชาตินิยมมาใช้โดยพยายามจะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ถูกมองว่าล้าหลังให้เหมือนกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชาติตะวันตก เช่นการห้ามกินหมาก การบังคับให้ใส่หมวกเวลาออกนอกบ้านแทนการใช้ผ้าคลุมหัว เป็นต้น ในระยะนั้นชาวบ้านต้องแอบไปปลูกต้นหมากไว้หน้าป่า เพราะการจะปลูกในบริเวณบ้านกลายเป็นความผิดไปแล้ว สร้างความรำคาญใจให้กับชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างมาก

เนื่องจากต้องคอยหลบ ๆ ซ่อน ๆ ไม่สามารถใช้ชีวิตตามที่เคยได้ ในเวลานั้นรัฐบาลได้กำหนดนโยบาย"การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม"(Assimilation Policy) เพื่อพยายามจะทำให้ชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความเป็นคนไทยให้มากขึ้น เช่น การยกเลิกการศึกษาภาษามลายูในโรงเรียนชั้นประถม การห้ามจำหน่ายสื่อมลายูเข้ามาจากประเทศมาเลเซีย เป็นต้น (อารง สุณาศาสตร์, 2531, 157) สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความรู้สึกต่อต้านรัฐบาลไทยเพิ่มมากขึ้น เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่บรรดาชนชั้นนำของมุสลิมพยายามปลุกระดมเผยแพร่ความรู้สึกต่อต้านรัฐบาลไทยออกไปตามชุมชนมุสลิมต่าง ๆ พร้อมกับการหันไปขอความช่วยเหลือจากรัฐมลายูเพื่อดำเนินการต่อเพื่อต่อต้านรัฐบาลไทยเพิ่มมากขึ้น สำหรับชาวบ้านในชุมชนปัตตานีได้เกิดความรู้สึกไม่พอใจรัฐบาลขึ้นอย่างจริงจัง นั่นคือการออกพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ห้ามไม่ให้ชาวบ้านบุกรุกเข้าไปหาที่ทำกินในป่าเขาได้อย่างเคย ชาวบ้านในชุมชนไม่พอใจมากแต่ก็ยังคงลักลอบเข้าไปทำการหักล้างถางพงในเขตป่าเขาเช่นเดิมไม่นานนักประเทศไทยก็ถูกดึงเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สองเมื่อญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่ปัตตานีเมื่อเช้าตรู่ของวันที่ 8 ธันวาคม 2484 ทหารญี่ปุ่นได้เข้ามาตั้งค่ายย่อยอยู่ที่บริเวณที่ว่าการอำเภอโคกโพธิ์ และบริเวณสถานีรถไฟนาประดู่ การเข้ามาของญี่ปุ่นไม่มีผลกระทบต่อชาวบ้านในชุมชนมากนัก แต่มีผลทางอ้อมคือทำให้เส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อระหว่างตัวเมืองปัตตานีและที่ว่าการอำเภอโคกโพธิ์เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาบ้าง ชาวบ้านได้อาศัยเส้นทางเหล่านี้ในการคมนาคมและติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ มากขึ้น เป็นการเปิดโอกาสเข้าไปสู่การรับรู้สิ่งใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน จนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 บ้านเมืองกลับเข้าสู่ภาวะปกติ รัฐบาลใหม่ให้ความสนใจกับปัญหาของชาวมุสลิมมากยิ่งขึ้นและได้ออกพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. 2488 โดยรัฐจัดให้มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับการอิสลามภายในแต่ละจังหวัด และมีผลมาถึงการแต่งตั้งโต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดในชุมชนต่าง ๆ ด้วย ชุมชนปัตตานีก็เป็นอีกที่หนึ่งที่โต๊ะอิหม่ามของพวกเขามีสถานะทางกฎหมายดีขึ้น จนถึงตอนนี้อำนาจรัฐได้ขยายอิทธิพลเข้ามาในบริบทของสถาบันทางศาสนาอย่างเต็มที่แล้ว

อย่างไรก็ตามยังมีผู้นำศาสนารุ่นใหม่ ๆ ที่เพิ่งผ่านการเดินทางกลับจากต่างประเทศเพิ่ม มากขึ้น ในบรรดาผู้นำเหล่านี้มีบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการเรียกร้องเพื่อให้รัฐบาลหันมาแก้ปัญหาความขัดแย้งทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้นเขาชื่อ หะยีสุหลง โต๊ะมีนา ชื่อเสียงของหะยีสุหลงโด่งดังมากในฐานะของผู้นำรุ่นใหม่ที่กำลังถูกจีนเรียกร้องให้รัฐบาลไทยหันมาแก้ไขปัญหาของชาวมุสลิมอย่างจริงจัง ชาวบ้านในชุมชนปัตตานีในขณะนั้นไม่มีใครเคยเห็นหน้าหะยีสุหลง แต่ก็รู้จักชื่อนี้เป็นอย่างดี ชาวบ้านรู้ว่าเขาได้รับเลือกให้เป็นประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี และพยายามจะปกป้องความบริสุทธิ์ทางวัฒนธรรมอิสลามเพื่อให้ปราศจากการแทรกแซงของรัฐ โดยพยายามเรียกร้องข้อเสนอต่าง ๆ ต่อรัฐบาล หลายประการ โดยเฉพาะเรื่องการใช้กฎหมายอิสลามและการเลือกผู้ปกครองที่เป็นชาวมุสลิมมาทำหน้าที่ปกครอง ข้อเสนอดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากชุมชนชาวมุสลิมเป็นอย่างมาก แต่กลับได้รับการปฏิเสธจากรัฐอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากคนของรัฐเห็นไปว่าข้อเสนอดังกล่าวเป็นการท้าทายต่ออำนาจรัฐอย่างรุนแรง ผลจากการนั้นนำไปสู่การจับกุมหะยีสุหลง และบรรดาผู้นำทางศาสนาอื่น ๆ และในที่สุดชาวการหายตัวไปอย่างลึกลับในระหว่างการควบคุมตัวของเจ้าหน้าที่ได้สร้างความรู้สึกต่อต้านและไม่พอใจต่อรัฐบาลไทยอย่างรุนแรง ชาวบ้านถึงกับซื้อคานเกรตติ้งกล่าว ความรู้สึกหวาดกลัวต่อผู้ปกครองไทยมีเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันก็มีข่าวลือเกี่ยวกับการหายตัวไปของหะยีสุหลงมากมาย เช่นลอกันว่าถูกตำรวจจับไปถ่วงน้ำตาย หรือถูกเจ้าหน้าที่นำไปฝังทั้งเป็น เป็นต้น แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้มีปฏิกิริยาต่อต้านที่รุนแรงใด ๆ นอกจากความรู้สึกหวาดกลัวต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ขณะที่บรรดาผู้นำมุสลิมหลายคนหลบหนีไปอยู่ที่ประเทศมาเลเซีย และนำไปสู่การเริ่มต้นของขบวนการแบ่งแยกดินแดนของกลุ่มต่าง ๆ ในภาคใต้ในที่สุด

การขยายตัวของอำนาจและกลไกรัฐที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งคือการก่อตั้งโรงเรียน โดยทางอาเภอได้จัดตั้งโรงเรียนแห่งแรกของตำบลขึ้นที่บริเวณวัดมะกรูด ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนประมาณ 3 กิโลเมตร ระยะแรกมีครูเพียง 2 คนเท่านั้น ครูได้เข้ามาเกณฑ์บรรดาเด็ก ๆ ที่อยู่ในวัยที่ต้องเรียนหนังสือให้ไปเรียนที่โรงเรียน เด็กรุ่นแรก

ของชุมชนปัตตานีที่ถูกเกณฑ์เข้าเรียนในช่วงนั้นมีจำนวน 7 คนซึ่งต้องไปเรียนหนังสือ
 ร่วมกับเด็กจากหมู่บ้านอื่น ๆ ระยะแรกของการตั้งโรงเรียนมีปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ
 มากมาย แต่ปัญหาสำคัญที่สุดคือบรรดาผู้ปกครองของเด็ก ๆ ชาวมุสลิมไม่ต้องการให้ลูกหลาน
 ของตนไปเรียนภาษาไทย ชาวบ้านบางคนเข้าใจว่าการเรียนภาษาไทยเป็นบาป และที่
 สำคัญคือโรงเรียนตั้งอยู่ในวัด อย่างไรก็ตามปัญหาเรื่องเหล่านี้ในเขตพื้นที่อำเภอ
 โคกโพธิ์ไม่รุนแรงมากนักต่างไปจากเขตพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดปัตตานี ทั้งนี้เนื่องจากชาว
 ไทยพุทธและมุสลิมในเขตพื้นที่อำเภอโคกโพธิ์มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมได้ค่อนข้างดี
 มีการติดต่อสัมพันธ์กันด้วยดี ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรมและศาสนาแต่ก็ไม่
 เคยมีเรื่องรุนแรงจนนำไปสู่ความขัดแย้งเหมือนที่เกิดขึ้นในพื้นที่อื่น ๆ ทว่าก็มีความเข้าใจ
 เรื่องราวต่าง ๆ ได้ง่ายกว่าในพื้นที่อื่น ๆ การเรียนในระยะแรกเริ่มเป็นไปอย่างไม
 ราบรื่นนัก จนกระทั่งถึง พ.ศ.2500 ทางราชการได้เข้ามาจัดตั้งโรงเรียนระดับประถม
 ศึกษาขึ้นในชุมชนปัตตานีโดยตรง เด็ก ๆ ในชุมชนจึงไม่ต้องเดินทางไปเรียนหนังสือที่
 วัดมะกรูดอีก อย่างไรก็ตามการเรียนในระดับการศึกษาภาคบังคับก็ยังคงเป็นเพียงการทำ
 ตามกฎหมายเพราะกลัวความผิดเท่านั้น แต่เลิกไปแล้วชาวบ้านยังมีค่านิยมในการเรียน
 ศาสนามากกว่าการเรียนในสายสามัญ ดังนั้นเมื่อเด็กเรียนจบหรือพ้นจากเกณฑ์การศึกษา
 ภาคบังคับไปแล้ว พ่อแม่จะสนับสนุนให้ลูกของตนเข้าเรียนในโรงเรียนสอนศาสนาที่เรียกว่า
 "ปอเนาะ"ซึ่งมีอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานีเป็นจำนวนมาก หากพ่อแม่มีความศรัทธาใน
 ความรู้ความสามารถด้านศาสนาของโต๊ะครูคนใด เขาก็จะส่งบุตรหลานให้ไปอยู่กับโต๊ะครู
 คนนั้น โดยผู้เรียนจะเป็นผู้แบกรับภาระในด้านการกินอยู่ด้วยตนเอง พวกเขาจะไปปลูก
 กระท่อมอยู่บริเวณบ้านของโต๊ะครูและจะเตรียมอาหารการกินซึ่งประกอบด้วยข้าวสารและ
 อาหารแห้งเป็นหลักไปจากบ้าน ขณะที่อยู่กับโต๊ะครูเด็ก ๆ ก็จะช่วยเหลือโต๊ะครูเป็น
 การตอบแทนค่าเล่าเรียนด้วยการเป็นแรงงานช่วยการผลิตในไร่นาของโต๊ะครู เช่นช่วยใน
 การทำนา ตัดยาง เป็นต้น แม้ว่าที่ผ่านมารัฐไม่กล้าจะเข้าไปแตะต้องสถาบันทางสังคม
 โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา "ปอเนาะ" นี้มากนัก เนื่องจากถือกันว่าเป็นสถาบันทาง
 ศาสนาของชุมชนอย่างหนึ่งที่ไม่ควรเข้าไปแตะต้อง แต่รัฐได้นำเอาหลักสูตรการศึกษาแบบ
 ใหม่ (หลักสูตรสามัญซึ่งใช้ภาษาไทยและภาษาอาหรับแทนที่ภาษามลายูซึ่งเป็นภาษาแม่ของผู้

คนในพื้นที่แห่งนี้) โดยมุ่งหวังที่จะสร้างผู้นำรุ่นใหม่ที่จะเปิดรับกิจกรรมของรัฐให้มากขึ้น การดำเนินการของรัฐ เพื่อแปรรูปโรงเรียนบอเนาะให้กลายเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามได้กระทำอย่างเป็นขั้นตอน จนกระทั่งสถาบันทางสังคมที่เคยทำหน้าที่ในกระบวนการจัดเกลาทางสังคม (Socialization) ของชุมชนได้ถูกรัฐเข้าไปแทรกแซง จนสูญเสียบทบาทหน้าที่เดิมของตนไป (กัตวเลขานปี พ.ศ. 2513 พบว่ามีโรงเรียนบอเนาะที่ถูกแปลงสภาพเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลามถึง 464 แห่ง (สุรินทร์ พิศสุวรรณ, 2527, 26))

อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่รัฐบาลประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา บทบาทของรัฐที่เข้ามายังชุมชนเริ่มเพิ่มมากขึ้น อย่างเห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะที่ปรากฏออกมาในรูปของโครงการพัฒนาต่าง ๆ เช่น ด้านสาธารณสุข ปรกการศึกษา การคมนาคม การพัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่ของชาวบ้านในด้านต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาด้านสุขภาพอนามัย โรงเรียนเป็นสถาบันแรกหรือด้านแรกที่รัฐสร้างกลไกของตนเข้ามาในชุมชนนับแต่บัดนี้ ตามด้วยการจัดส่งเจ้าหน้าที่ในระดับชุมชนต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น เกษตรตำบล สาธารณสุขตำบล พัฒนาการประจำตำบล เป็นต้น เจ้าหน้าที่เหล่านี้ได้เข้าปฏิบัติงานในชุมชนตามโครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ สิ่งที่เป็นรูปธรรมอย่างมากก็คือ รัฐได้นำเอาแนวคิดเรื่องการปฏิบัติเจียวมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาในรูปของโครงการพัฒนาและส่งเสริมด้านการเกษตรต่าง ๆ ตั้งแต่การสร้างระบบชลประทาน การส่งเสริมพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์เพื่อแทนที่พันธุ์พื้นเมือง การให้ความรู้ด้านเทคนิคทางการผลิตสมัยใหม่ต่าง ๆ รวมทั้งการให้ทุนสงเคราะห์ๆ เป็นต้น จนอาจกล่าวได้ว่า ในระยะเวลาอันนานและกลไกของรัฐได้ขยายตัวเต็มที่แล้ว การดำเนินการกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ของชาวบ้านจึงไม่ใช่งานที่เกิดจากการตัดสินใจของชาวบ้านโดยลำพัง ในทางนอกรังคิดเองทำเอง เช่นอดีตอีกต่อไป ชีวิตด้านหนึ่งของชาวบ้านคือวัฒนธรรมของศาสนาอิสลามและอีกด้านหนึ่งก็คือความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐนั่นเอง

ในระหว่างปี พ.ศ. 2518-2525 เป็นช่วงที่เกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เนื่องจากการขยายตัวของขบวนการแบ่งแยกดินแดนที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว เช่นขบวนการปลดแอกแห่งชาติปัตตานี (BNPP) แนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติภาคใต้ปัตตานี (BRN) และองค์การร่วมเพื่อปกป้องอิสรภาพปัตตานี (PULO) โดยเฉพาะกลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มที่มีการจัดตั้งเข้มแข็งที่สุด และมีชายงานที่กว้างขวางที่สุด กอปรกับขณะนั้นมีการขยายความคิดในเรื่องการปกครองตนเองในหมู่คนเชื้อสายมลายูหรือบังคลาษนบางกลุ่มถึงกับหันหลังให้กับอำนาจรัฐแล้วหันมาใช้วิธีการจับอาวุธขึ้นต่อสู้กับอำนาจรัฐโดยตรงพวกเขา คาดหวังว่าจะได้รับชัยชนะและสามารถแยกดินแดนจากรัฐบาลไทยได้สำเร็จและสร้างสังคมใหม่ที่ปกครองโดยคนมุสลิม แต่มียุทธวิธีและแนวทางการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองแตกต่างออกไป ลักษณะยุทธวิธีที่ต่อต้านอำนาจรัฐไทยแสดงออกในรูปของความรุนแรง เช่นลอบวางระเบิด เผาสถานที่ราชการลอบโจมตีเจ้าหน้าที่ตำรวจทหาร จับตัวพ่อค้าและข้าราชการไทยไปเรียกค่าคุ้มครอง เป็นต้น (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ , 2532, 581)

การต่อต้านโดยวิธีการรุนแรงดังกล่าว มีผลให้แนวนโยบายของรัฐบาลไทยในช่วงเวลานี้เน้นหนักที่การปราบปรามอย่างเด็ดขาด และรุนแรง กำลังเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตำรวจ ทหาร ได้รับการเสริมกำลังจากพื้นที่อื่น ๆ ให้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพิ่มมากขึ้นหลายเท่าตัว วิธีการของรัฐคือการใช้ความรุนแรงเข้าจัดการกับกลุ่มที่ต่อต้านอำนาจรัฐ มีผลทำให้สถานการณ์ยิ่งเลวร้ายหลักมากขึ้น เกิดความหวาดระแวงซึ่งกันและกันยิ่งนำไปสู่การบงกชซึ่งกันและกันเพิ่มมากขึ้น บ่อยครั้งที่ฝ่ายเจ้าหน้าที่ผู้ทำหน้าที่ด้านการปราบปรามใช้วิธีรุนแรงและปราบปรามแบบเหวี่ยงแหคลุม ทำให้ประชาชนผู้บริสุทธิ์พากันเดือดร้อนต้องระวังตัวอย่างมากเพื่อรักษาความเป็นกลางเอาไว้ไม่ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่พอใจ ตัวอย่าง เช่นเมื่อทราบว่าจะมีโจรเข้ามาหาเสบียงหรือหนีการปราบปรามของเจ้าหน้าที่เข้ามาในชุมชนพวกเขาก็จะปกป้องเอาไว้ด้วยการเก็บรักษาไว้เป็นความลับ เมื่อฝ่ายโจรก่อการร้ายถอนตัวออกไปแล้วชาวบ้านก็จะส่งคนไปรายงานข่าวให้ทางราชการทราบว่ามียกกลุ่มโจรก่อการร้ายเข้ามาในพื้นที่ เมื่อเจ้าหน้าที่ยกกำลังเข้าไป

พิสูจน์ทราบก็จะพบว่า มีร่องรอยของกลุ่มโจรดังกล่าวเข้ามาจริงแต่หลบหนีออกไปแล้ว เหตุการณ์มักจะเป็นเช่นนี้อยู่เสมอ

ในขณะที่สถานการณ์ยังรุนแรงรัฐก็ได้พยายามเร่งสร้างบทบาทเพื่อสร้างการยอมรับจากชาวบ้านให้มากขึ้น โดยจัดให้มีโครงการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำความเจริญเข้าสู่ชุมชนหมู่บ้านให้มากขึ้น ชุมชนวัดตานีก็ได้รับผลอันนี้เนื่องจากมีโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่หน่วยงานของรัฐบาลเข้าสู่หมู่บ้านเป็นจำนวนมาก เช่นโครงการก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานต่าง ๆ เช่นถนนภายในชุมชนซึ่งได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นในสมัยรัฐบาลของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ เป็นนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2519 และได้ริเริ่มจัดทำโครงการเงินผันมาใช้เป็นกลไกในการกระจายการพัฒนาไปสู่ชนบท มีการนำเอาเครื่องจักรกลเข้ามาปรับปรุงและบดอัดถนนเข้าสู่หมู่บ้านจนสามารถใช้งานได้ตลอดทั้งปี นอกจากนี้ยังมีโครงการสร้างฝายและประตูน้ำต่าง ๆ เกิดขึ้นในหมู่บ้านอีกมาก ในรัฐบาลสมัยต่าง ๆ ต่อมาก็มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ที่เด่นชัดก็คือการนำไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เมื่อ พ.ศ. 2526 นอกจากนี้ยังมีโครงการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โครงการปรับปรุงพันธุ์สัตว์ โครงการปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น โครงการศึกษานอกโรงเรียน โครงการอนามัยแม่และเด็ก โครงการกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น ซึ่งโครงการต่างๆเหล่านี้บางส่วนก็ประสบผลสำเร็จในขณะที่บางส่วนก็ล้มเหลวไปอย่างสิ้นเชิง

ใน พ.ศ. 2532 ทางราชการได้นำเอาแนวความคิดในการจัดตั้งกลุ่มมวลชนในรูปแบบของหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ขึ้น เพื่อปลูกฝังอุดมการณ์และจิตสำนึกของคนให้หันมาสนับสนุนฝ่ายรัฐบาลเพื่อต่อต้านกระแสการคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ และภัยจากการก่อการร้ายต่าง ๆ การได้เป็นหมู่บ้าน อพป. ทำให้มีการจัดสรรเงินงบประมาณสมทบเพิ่มเติมให้เป็นพิเศษเพิ่มจากหมู่บ้านปกติอีกปีละ 20,000 บาท และทางราชการสนับสนุนเป็นลูกของอีก 15 ครอบครัวยังมีมีการฝึกอบรมอุดมการณ์ของหมู่บ้าน อพป. ที่เน้นเรื่องการช่วยกันดูแลและป้องกันตนเองจากภัยด้านการก่อการร้ายทุกรูปแบบ และฝึกอบรมด้านอาวุธให้กับชาวบ้านเพื่อให้สามารถดูแลและป้องกันตนเองจากโจรผู้ร้ายได้

อีกทั้งมีการนำรูปแบบการบริหารหมู่บ้านในรูปของคณะกรรมการกลางมาใช้กับหมู่บ้านด้วย

ยุคการขยายตัวของเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์

ในการพิจารณาถึงการขยายตัวของเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์จะต้องพิจารณาทั้งใน ระดับภูมิภาคและระดับชุมชนควบคู่กันไป เนื่องจากชุมชนต่าง ๆ ในภาคใต้ถูกผนวกเข้าสู่ ระดับที่แตกต่างกัน ก่อนหน้าสนธิสัญญาเบาว์ริงระบบการค้าของภาคใต้มีอยู่ก่อนแล้ว แต่เป็น ระบบที่ผูกขาดโดยรัฐโดยมีเจ้าเมืองเป็นตัวแทนทำการค้า สินค้าออกที่สำคัญของภาคใต้คือ ดีบุก ฝรั่ง และของป่า เช่นไม้ งาช้าง และหนังสัตว์ ต่อมาภายหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง ระบบการผูกขาดการค้าถูกยกเลิกไป การค้าดีบุกและของป่ายังคงดำเนินสืบต่อมาพร้อมกับ การผลิตแบบยังชีพของชาวบ้าน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2533, 56) แม้ว่าภายหลังสนธิสัญญา เบาว์ริง การค้าข้าวจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นและข้าวกลายเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญของประเทศ แต่สำหรับในภาคใต้การค้าขายข้าวมีความสำคัญแต่เฉพาะในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออกบาง พื้นที่เท่านั้น แต่ระบบการค้าส่วนใหญ่ยังคงเป็นแบบแลกเปลี่ยนโดยตรง (Barter) ส่วน การแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรายังมีบทบาทในชุมชนน้อยมาก สำหรับชาวบ้านทั่วไปในขณะนั้นจะ มีความจำเป็นต้องใช้เงินไว้สำหรับเสียภาษีให้รัฐเท่านั้น (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2536, 19)

อย่างไรก็ตามสำหรับเมืองปัตตานีนี้เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางด้านการค้ามา แต่อดีตในฐานะเมืองท่าส่งออกสินค้าสำคัญหลายชนิด เช่น ทองคำ ดีบุก เกลือ หนังสัตว์ เขาสัตว์ งาช้าง นอแรด ไม้ตะเคียน ไม้พาง ไม้หลุมพอ ไม้รักจี ไม้มะเกลือ หวายและ พืชจำพวกสมุนไพรต่าง ๆ อีกมากมาย (อนันต์ วัฒนานิก, 2531, 109) จากการศึกษา เส้นทางการค้าของปัตตานีในอดีตพบที่มีการติดต่อค้าขายทั้งทางน้ำและทางบก โดยเฉพาะ การใช้เรือเดินทะเลในฝั่งอ่าวไทย ซึ่งมีการติดต่อค้าขายกับเมืองท่าสำคัญอื่น ๆ เช่นสงขลา นครศรีธรรมราช อยุธยา กลันตัน ตรังกานู ปาหัง ยะโฮร์ มะละกา ตลอดถึง เกาะสุมาตราซึ่งมีเมืองปาไซ เมืองอัจแจ เมืองเขียะ เมืองปาเล็มบัง เมืองมานังกาเบา

เป็นเมืองท่าสำคัญหลัก ๆ ส่วนเส้นทางการค้าสำคัญทางบกมี 2 เส้นทางหลัก คือเส้นทาง
แรกจากเมืองปัตตานี - ยะรัง - บ้านยาบี - โลกหมัก - ปรีกปรีอ - หนองจิก - แม่กิง - ยาง
แดง - ช่องเขาบ้านนาค้อ - ป่าราม - ป่าบอน - ควนหินกอง - คูหา - ถ้ำรอด - สวนขาม - ออกสู่ไทรบุรี
เส้นทางที่สองจากเมืองปัตตานี - ยะรัง - วังตระ - นาประดู่ - ยะหา - ผ่านด่านช่องเขา
(ด่านเมืองยะลาในอดีต) - ออกสู่เมืองไทรบุรี (เพ็งอ้าง , 108-109)

จะเห็นได้ว่าเส้นทางการค้าทางบกสายแรกพบว่ามี การเดินทางค้าขายผ่านมา
ในเขตของชุมชนปัตตานีด้วยโดยผ่านทางช่องเขานาค้อซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนดั้งเดิมของ
บรรพบุรุษ ทำให้คาดได้ว่าคนเหล่านี้น่าจะมีความคุ้นเคยกับระบบการค้าขายพอสมควร
จากศึกษาเจาะลึกในภาคสนามพบว่าชาวบ้านในยุคแรกตั้งชุมชนไม่สัมพันธ์กับระบบการค้าเลย
ระบบการผลิตแบบยังชีพยังคงเป็นระบบการผลิตหลักของชุมชน ครั้งนั้นการติดต่อค้าขาย
หรือการติดต่อกับชุมชนภายนอกจึงเป็นเพียงการค้าขายแบบ "แลกเปลี่ยน" โดยตรงซึ่งจะมี
พ่อค้าจากภายนอกชุมชนเดินทางนำสินค้า เครื่องอุปโภคบริโภคซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถผลิตขึ้น
ได้ภายในชุมชน หรือสิ่งของหายากต่าง ๆ เช่นเกลือจากปัตตานี ผ้าทอจาก เมืองไทรบุรี
หม้อดินเผาจากเมืองมายอ เครื่องถ้วยชามจากต่างประเทศ และดินปืน เป็นต้น

อย่างไรก็ตามภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ชุมชนปัตตานีเริ่มถูกผนวก
เข้ากับระบบตลาดเพิ่มมากขึ้น สินค้าเศรษฐกิจสำคัญอย่างแรกคือข้าวซึ่งแต่เดิมการปลูกข้าว
ของชาวบ้านจะเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น ส่วนที่เหลือจากการ
บริโภคจึงจะถูกนำออกแลกเปลี่ยนกับสินค้าจำเป็นอย่างอื่น จากระบบแลกเปลี่ยนเริ่มเปลี่ยน
เป็นระบบการค้าด้วยเงินตราเพิ่มมากขึ้น การเข้าสู่ระบบตลาดครั้งสำคัญที่ส่งผลต่อระบบ
การผลิตของชุมชนทั้งหมดเริ่มขึ้นนับจากเริ่มมีผู้นำชาวพารามาปลูกในชุมชนเพื่อการค้ามากขึ้น
เมื่อย้อนไปประมาณ พ.ศ. 2444 พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง)
สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองตรัง ได้เดินทางไปศึกษาวิธี
การสร้างทางหลวงบนภูเขาของชาวคัทซ์ในซวาเห็นการทำสวนยางพารา ณ เมืองปัตตาเวีย
และเมื่อมาดูงานที่มาเลเซียก็เห็นการปลูกยางพาราได้ผลดีเช่นกัน ต่อมาจึงส่งเจ้าพนักงาน

กรมการเมืองไปศึกษาวิธีการปลูกยางเพื่อนำมาแนะนำส่งเสริมให้กับประชาชน พร้อมกับ
ได้แจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ที่นำมาจากรัฐเปรู อินมาเลเซียให้แก่ราษฎรนำไปปลูกกันโดยทั่วไป
จนสืบทอดเป็นอาชีพในปัจจุบัน จนกระทั่งได้รับการยกย่องในเวลาต่อมาให้เป็น
"บิดาแห่งยางพาราไทย" (เอกสารกองทุนส่งเสริมการทาสวนยาง, 2537, 9) การปลูก
ยางพาราในระยะเริ่มแรกจำกัดอยู่ในแคว้นของข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ แล้วค่อย ๆ กระจาย
ออกไปยังบรรดาพ่อค้าชาวจีน (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, สมนึก ทับพันธุ์, อิน เจิมศักดิ์
ปิ่นทอง-บก., 2535, 341) ก่อนที่จะเกิดกระแส "ตื่นยาง" ขึ้นในหมู่ประชาชนทั่วไปทั้งนี้เนื่อง
มาจากมีปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่เอื้ออำนวยให้มีการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา เช่น การสร้าง
เส้นทางรถไฟไปในเขตมลายู ระหว่างปี พ.ศ. 2452-2463 ซึ่งตัดผ่านพื้นที่ป่าเขาซึ่งทำให้
พื้นที่ที่รกร้างในอดีตกลายเป็นที่ดินมีค่าเนื่องจากชาวบ้านพากันไปจับจองเพื่อปลูกยางพารา
ถัดมาในปี พ.ศ. 2476 ทางราชการได้ตั้งสถานีทดลองกสิกรรมภาคใต้ขึ้นที่อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น "ศูนย์วิจัยการยาง" ทำหน้าที่ศึกษา ค้นคว้า และให้การ
ฝึกอบรมเทคนิคในการปลูกยางพาราสมัยใหม่ให้แก่ชาวสวนยางทั่วไป ในสมัยนั้นกระแส
ความตื่นตัวเกี่ยวกับการปลูกยางพาราเกิดขึ้นอย่างมาก การปลูกยางเพื่อการค้าเริ่มเป็นที่
สนใจของทุกฝ่าย รัฐเริ่มมองเห็นช่องทางที่จะสร้างสินค้าส่งออกตัวใหม่ของประเทศ ต่อมาใน
ปี พ.ศ. 2492 รัฐได้จัดตั้งองค์การสวนยางเพื่อคอยทำหน้าที่ช่วยเหลือเกษตรกรชาวสวน
ยางในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านการประกันราคาขายพารา ถัดมาในปี พ.ศ. 2503
รัฐได้จัดตั้งกองทุนส่งเสริมสวนยางขึ้นเพื่อทำหน้าที่ด้านการให้ทุนอุดหนุนแก่ชาวสวนยาง
พาราเพื่อให้เปลี่ยนจากการปลูกยางพาราพันธุ์พื้นเมืองมาเป็นยางพาราพันธุ์ใหม่ ๆ ที่ทาง
ราชการสนับสนุน เพื่อเพิ่มผลผลิตน้ำยางให้สูงขึ้น จะเห็นได้ว่ามาตรการต่าง ๆ เหล่านี้
ล้วนแต่เป็นการส่งเสริมให้มีการขยายพื้นที่ปลูกยางทั้งสิ้น (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ ,
สมนึก ทับพันธุ์ , อิน เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บก.), 2535, 341)

สำหรับการปลูกยางพาราในชุมชนปัตตานี เพิ่งจะเริ่มขึ้นประมาณ ปี พ.ศ. 2492
นี้เอง ขณะนั้นเริ่มมีการปลูกยางพาราในฐานะพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ได้แผ่ขยายในเขตจังหวัด
ปัตตานีบ้างแล้ว และยิ่งนับวันยิ่งได้รับความสนใจจากชาวบ้านเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เฉพาะใน

เขตอำเภอโคกโพธิ์เกิดสวนยางพาราแห่งแรกขึ้นบริเวณใกล้ที่ว่าการอำเภอเก่า
ที่บ้านนาเกตุ ตำบลนาเกตุ โดยเป็นส่วนของเจ้าคุณเทพ จิภิภพ อดีตเป็นข้าราชการ
สังกัดกระทรวงมหาดไทย ชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่า " สวนโต๊ะขุน " หลังจากนั้นพันธุ์
ยางพาราก็เริ่มกระจายออกไปตามชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ โดยเฉพาะบรรดาข้าราชการและพ่อ
ค้าชาวจีนที่อยู่ในตลาดนาประดู่ และตลาดโคกโพธิ์ให้ความสนใจในการลงทุนปลูกยาง
พารากันมาก และมีการขยายพื้นที่ปลูกออกไปเรื่อย ๆ โดยการกว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้านทั่ว
ไปที่ตากถางพื้นที่ถูกเข้าไปในเขตป่าเขาเรื่อย ๆ

อย่างไรก็ตามพัฒนาการปลูกยางพาราเพื่อการค้าในชุมชนวัดตานีเริ่มต้นจากการ
ลองผิดลองถูกของตัวชาวบ้านเอง ถึงแม้ว่าในขณะนั้นความนิยมในการปลูกยางพาราจะแพร่
หลายในพื้นที่ใกล้เคียงมากขึ้นแล้วแต่ระบบการส่งเสริมของรัฐก็ยังเข้ามาไม่ถึงตัวชาวบ้าน
การปลูกยางในระยะแรกใช้วิธีการปลูกด้วยเมล็ด ปลูกแบบธรรมชาติ ไม่มีการจัดแถวจัด
แนวใด ๆ สภาพของสวนยางสมัยนั้นจึงมีสภาพเป็นปายางมากกว่าจะเป็นสวนยาง การกรีดยาง
เอาน้ำยางและการทำยางเป็นแผ่นก็เป็นกระบวนการที่ชาวบ้านค่อย ๆ อาศัยเรียนรู้จาก
เพื่อนบ้านไปเรื่อย ๆ ระยะแรกยังมีมีการทำยางออกเป็นแผ่นเช่นปัจจุบัน แต่จะทำยางเป็น
ก้อน ๆ (ตามรูปร่างภาชนะที่รองรับน้ำยาง) แล้วค่อย ๆ พัฒนามีใช้ถังน้ำมันก๊าดที่ฝา
แบ่งออกเป็นสองตอน เอาน้ำยางมาใส่แล้วใส่สารส้มลงไปเร่งให้ยางจับตัวเป็นก้อน ๆ
แล้วนำออกไปขายที่ร้านค้าของคนจีนในตลาด

การปลูกยางพาราทำให้มูลค่าของที่ดินเพิ่มสูงขึ้นประกอบกับจำนวนประชากรเพิ่ม
สูงขึ้นตามลำดับ ทำให้จำนวนพื้นที่ลดน้อยลงไประบบการแบ่งปันมรดกของชาวบ้านเป็นปัจจัย
หนึ่งที่ทำให้ที่ดินถูกแบ่งขอยออกเป็นแปลงเล็ก ๆ นอกจากนี้กระแสการตื่นตัวเพื่อปลูกยางได้
ทำให้ระบบการซื้อขายที่ดินเกิดมากขึ้นโดยการนำบรรดานายทุนชาวจีน แต่เนื่องจากภายใน
ชุมชนมุสลิมจะมีค่านิยมว่าจะไม่นิยมขายที่ดินในเขตชุมชนให้กับบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่มุสลิม
การที่นายทุนชาวจีนจะเข้ามาซื้อที่ดินสำหรับปลูกยางจึงต้องอาศัยซื้อผ่านทางนายหน้าที่เป็น
ชาวมุสลิมเท่านั้น และมักจะเป็นเขตพื้นที่ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนออกไป สำหรับชาวบ้านนั้น

การซื้อขายที่ดินกระทำด้วยปากเปล่าเท่านั้น จากที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อยเมื่อรวบรวมไปอยู่ในมือของนายทุนชาวจีนก็กลับกลายเป็นที่ดินแปลงใหญ่เฉพาะในเขตชุมชนนัดตานี้ปรากฏว่ามีนายทุนชาวจีนเข้ามาขว้างซื้อที่ดินเป็นแปลงใหญ่ได้ 2 รายคือ รายของ "เถ้าแก่จุ่ง" จากตลาดนาประตู่ มีส่วนยางในพื้นที่ชุมชนนัดตานี้มากที่สุดประมาณ 300 ไร่ และรายของ "เถ้าแก่ฮก" จากตลาดโคกโพธิ์ มีส่วนยางประมาณ 100 ไร่ นอกจากนั้นเป็นที่ดินของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรายย่อย ๆ ทั้งสิ้น(รายละเอียดจะกล่าวในบทต่อไป) ประมาณปี พ.ศ.2484 ก่อนที่รัฐจะประกาศใช้ พ.ร.บ.คุ้มครองป่าสงวนแห่งชาติ ชาวบ้านที่ขายที่ดินหรือมีที่ดินน้อยยังสามารถถากถางพื้นที่รุกเข้าไปในป่าได้ แต่หลังจากกฎหมายฉบับนี้มีผลบังคับใช้แล้วการบุกเบิกพื้นที่ใหม่กระทำได้ยากขึ้น แต่ชาวบ้านก็มีความพยายามเป็นพิเศษระมัดระวัง ระวังป่าในที่เล็กที่ละน้อยแล้วค่อย ๆ ปลุกยางแทนลงไปไม่นานไม้ป่าก็ถูกแทนที่ด้วยยางเต็มไปหมด ไม้ว่าพื้นที่บริเวณนั้นจะเป็นเชิงเขาสูงชัน หรือที่ลุ่มหุบเขาลึก ต้นยางจะเข้าไปแทรกอยู่แทบทุกจุด

การปลุกยางพาราในฐานะพืชเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนนับตั้งแต่ต้องใช้จ่ายเงินตราในทุกขั้นตอน ทำให้ต้องพึ่งพาระบบตลาดมากขึ้น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่คุ้นเคยแต่การผลิตแบบยังชีพมาสู่การผลิตเพื่อการค้ามากยิ่งขึ้น การติดต่อกับโลกภายนอกกลายเป็นสิ่งจำเป็นที่ชาวบ้านในชุมชนนัดตานี้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้อีกต่อไป

ยุคจิตจាក់ของทรัพยากรธรรมชาติ

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับชุมชน ใต้น้าความเปลี่ยนแปลงมาสู่วิถีชีวิตชาวบ้านอย่างมากมาย วิถีชีวิตในอดีตที่เคยดำรงตนอย่างเรียบง่าย และสามารถพึ่งตนเองได้แทบทุกด้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่การทำกรการผลิตเพื่อการค้าอันเป็นผลมาจากการตื่นตัวจากกระแสการปลุกยางพาราในภาคใต้ โดยเฉพาะภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองปริมาณความต้องการยาง

พาราในตลาดโลกเพิ่มสูงขึ้นทำให้ราคาขายเพิ่มสูงขึ้น ชาวบ้านได้ขยายพื้นที่ปลูกยางเพิ่มขึ้นมีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์วิทยาโดยรวม พื้นที่ป่าถูกบุกรุกถากถางเพื่อการปลูกยาง ขณะที่การตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากประชากรเพิ่มมากขึ้น ปัจจัยด้านการเพิ่มประชากรและการเพิ่มขึ้นพื้นที่ปลูกยางนำไปสู่การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ผู้วิจัยจึงขอแยกประเด็นเพื่อกล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การเพิ่มจำนวนประชากร

เราไม่สามารถศึกษาข้อมูลประชากรย้อนหลังไปในอดีตได้ แต่จากการศึกษาประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนได้ช่วยในการคาดการณ์ให้เห็นว่ามีการเพิ่มประชากรในชุมชนอย่างมาก สาเหตุของการเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็วส่วนหนึ่งเกิดจากระบบค่านิยมของชุมชนที่นิยมการแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย เฉลี่ยแล้วคู่สมรสจะแต่งงานกันเมื่ออายุประมาณ 13-18 ปี ทำให้ประชากรที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์มีจำนวนมากโอกาสในการมีบุตรจึงมีจำนวนมากตามไปด้วย ค่านิยมประการต่อมาคือผู้ชายมุสลิมสามารถมีภรรยาได้ถึง 4 คน ทำให้โอกาสในการมีบุตรเพิ่มมากขึ้น ประเด็นสำคัญที่สุดคือในหลักคำสอนของศาสนาอิสลามห้ามไม่ให้มุสลิมคุมกำเนิดไม่ว่าโดยวิธีการใด ๆ โดยถือว่าการคุมกำเนิดก็คือการฆ่าชีวิตมนุษย์ ศาสนาถือว่าทารกเป็นผู้บริสุทธิ์ การฆ่าหรือทำลายทารกจึงเท่ากับการฆ่าชีวิตผู้บริสุทธิ์จึงเป็นบาปเพิ่มมากขึ้นกว่าปกติและยังเป็นการขัดต่อประสงค์ของอัลลอฮ์ที่ประสงค์จะประทานชีวิตาใหม่ขึ้นในโลก การคุมกำเนิดจึงเท่ากับการกระหืดต่อหลักศรัทธาที่มีต่อพระเจ้า มีความผิดร้ายแรงถึงขั้นพ้นจากการเป็นมุสลิม (สายสัมพันธ์, 2531, 16) ผลกระทบที่เกิดจากการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็วก็คือ การขาดแคลนที่ดินที่จะนำมาใช้ในการผลิต ทั้งนี้เนื่องจากที่ดินถูกแบ่งออกเป็นผืนเล็ก ๆ ตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ทำให้ขาดแคลนพื้นที่ซึ่งจะใช้ในการผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้ที่ดินส่วนใหญ่มักระบุคตัวอยู่ที่คนมีฐานะและได้แก่ซึ่งเป็นคนจากภายนอกชุมชน ปัญหาที่ติดตามมาคือปัญหาความยากจน จากปัญหาความยากจนถึงโยงใยไปถึงปัญหาการศึกษา ปัญหาสุขภาพอนามัย และปัญหาสังคมเนื่องมาจากขาดโอกาสที่ดีอื่น ๆ อย่างไรก็ตามหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ด้านสุขภาพอนามัยได้เพียรพยายามหาวิธีการรณรงค์ในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้ง

แปลความหมายของการคุมกำเนิดไปเป็นการเว้นช่วงระยะเวลาที่มีบุตรเพื่อไม่ให้ดูเหมือนขัดกับหลักการของศาสนาอิสลาม(แต่เป้าหมายยังคงเดิมคือเพื่อลดอัตราการเพิ่มประชากร) กอปรกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่บีบบังคับได้ทำให้ความเชื่อของคนรุ่นใหม่ในชุมชนบางส่วนเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่นปรากฏว่ามีการลักลอบไปขอยาเม็ดคุมกำเนิดหรือรับบริการจากสถานบริการของรัฐเพิ่มขึ้น แต่การกระทำเช่นนี้ยังไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมส่วนใหญ่ แต่ก็มีชาวบ้านอีกเป็นจำนวนมากที่รู้ว่าการคุมกำเนิดทรมานเป็นสิ่งผิด แต่หากกระทำไปด้วยความจำเป็น เช่นมีปัญหาด้านสุขภาพอนามัย หรือฐานะยากจนจริง ๆ ก็จะได้รับความเห็นใจจากเพื่อนบ้านและจะไม่มีการพูดถึงเรื่องนี้กันเสมือนหนึ่งว่าไม่รู้ไม่เห็นเหตุการณ์เช่นนี้ แต่สำหรับผู้ที่เคร่งครัดศาสนาแล้วจะต่อต้านการกระทำดังกล่าวอย่างรุนแรง

2. การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ

ผลต่อเนื่องอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นสัมพันธ์กับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรคือการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เป็นผลมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้มีความจำเป็นในการบุกเบิกพื้นที่เพื่อขยายเป็นที่ดินทำกินเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย โดยเฉพาะการบุกเบิกพื้นที่ในเขตป่าเขาเพื่อมาใช้ในการปลูกยางพาราเพิ่มตามไปด้วย การปลูกยางพาราในฐานะพืชเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อการทำลายสภาพป่าไม้ลงอย่างรวดเร็ว การลดลงของพื้นที่ป่าส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพดินฟ้าอากาศอย่างรุนแรง ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ปริมาณน้ำฝนลดน้อยลง เฉพาะในเขตชุมชนปัตตานีได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านนิเวศน์วิทยาอย่างชัดเจน เช่นกรณีของธารน้ำไหลที่เกิดจากน้ำตกทรายขาวบนเทือกเขาสูงซึ่งเคยไหลผ่านกลางหมู่บ้านตลอดทั้งปี ชาวบ้านในชุมชนเคยได้อาศัยสายน้ำสายนี้เป็นเส้นเลือดหลักทำการผลิตอาหารเลี้ยงปากเลี้ยงท้องมานาน แต่เมื่อมีการถากถางป่าไม้เพื่อปลูกยางพาราเป็นจำนวนมาก แม้ว่าทางราชการจะประกาศให้เทือกเขาทรายขาวเป็นส่วนหนึ่งของเขตป่าสงวนแห่งชาติก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งการลุกล้ำพื้นที่ป่าของชาวบ้านลงได้ ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวบ้านบุกเบิกพื้นที่ป่าเข้าไปปลูกยางพาราเพิ่มมากขึ้นก็คือ การประกาศใช้ พ.ร.บ. ควบคุม

การปลูกยาง ปี 2477 ซึ่งห้ามไม่ให้เกษตรกรปลูกยางโดยไม่ได้รับการอนุมัติหรือตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่เสียก่อน ทำให้ชาวบ้านพากันลักลอบเข้าไปปลูกยางในป่าเขาที่ลับหูลับตาเจ้าหน้าที่บ้านเมืองกันมากขึ้น ผลปรากฏว่าจากการสำรวจในปี 2521 มีสวนยางอยู่ในเขตป่าสงวนและป่าอนุรักษ์ถึงร้อยละ 35 ของพื้นที่ปลูกยางทั่วภาคใต้ ดังรายละเอียดที่แสดงในตารางที่ต่อไปนี้เป็น

ตารางที่ 3

พื้นที่สวนยางในเขตป่าสงวนแห่งชาติ, อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ปี 2521

เขต	พื้นที่สวนยาง ทั้งหมด (*พันไร่)	พื้นที่สวนยางในเขตพื้นที่ (หน่วยเป็นพันไร่)			
		อุทยานและเขตรักษาพันธุ์สัตว์	ป่าสงวน	รวม	ร้อยละ
สุราษฎร์ธานี	728.9	32.4	84.6	11.7	16.1
นครศรีธรรมราช	2,215.7	158.5	423.3	581.8	26.3
สงขลา	2,857.8	251.0	917.6	1,168.6	40.9
ปัตตานี	2,004.5	140.0	343.4	483.4	24.1
รวม	8,637.6	581.9	1,779.1	2,361.0	27.3

ที่มา : จากการประเมินภาพถ่ายดาวเทียม (โดย บุญชนะ กลั่นคำสอน, 2526, 37 ใน สมนึก ทับพันธุ์, จวีวรรณ ประจวบเหมาะ ใน เจ็มศักดิ์ ปิ่นทอง , 2535, 342)

เมื่อป่าไม้ถูกทำลายลงได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์วิทยาโดยรวม สายน้ำที่เคยไหลหลากตลอดทั้งปีต้องเหือดแห้งไป ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนต้องอาศัยพึ่งพาน้ำฝนเป็นหลักทำให้ต้องพบกับปัญหาความไม่แน่นอนของธรรมชาติ แหล่งน้ำอื่น ๆ เช่นห้วยหนองคลองบึงก็ตื้นเขินลงทุกวัน แม้ว่าทางราชการจะเข้ามาขุดลอกแหล่งน้ำแล้วพัฒนาเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่กลางหมู่บ้านแต่ชาวบ้านก็ยังต้องประสบกับสภาพปัญหาขาดแคลนน้ำในการเกษตรที่เกิดขึ้นแทบทุกปี และนับวันแต่จะยิ่งทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ

สถานการณ์เช่นนี้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นนับแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ ๆ ความจำเป็นในการใช้ยางพาราในตลาดโลกเพิ่มขึ้นทำให้ราคายางภายในประเทศเพิ่มสูงขึ้นทางรัฐบาลในยุคนั้นเริ่มมองเห็นถึงอนาคตที่สดใสของยาง และพยายามผลักดันให้มีการตั้งหน่วยงานต่าง ๆ ขึ้นมารองรับและสนับสนุนการปลูกยางพารา หน่วยงานที่จะต้องกล่าวถึงมากที่สุดคือกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2503 ทั้งนี้เพราะวิธีคิดและวิธีการทำงานของกองทุนสงเคราะห์ ฯ ดังกล่าวส่งผลกระทบในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและทำลายระบบการพึ่งตนเองของชาวบ้านอย่างมาก กล่าวคือเมื่อชาวบ้านยื่นเรื่องขอทุนเพื่อใช้ในการลงทุนปลูกยางพาราพันธุ์ใหม่แทนพันธุ์พื้นเมืองเดิม ทางกองทุนสงเคราะห์ ฯ ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่าจะต้องมีพันธุ์ไม้ยืนต้นชนิดอื่น ๆ ในพื้นที่ปลูกยางพาราเป็นอันขาด หากมีจะถูกหักเงินต้นละ 500 บาท แต่ในระบบการปลูกยางแบบดั้งเดิมของชาวบ้านจะปลูกยางผสมคละเคล้าไปกับต้นไม้ชนิดอื่น ๆ เช่นทุเรียน สะตอ เป็นต้นในฤดูแล้งเมื่อต้นยางพาราผลัดใบชาวสวนไม่สามารถกรีดยางได้ก็ยังสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตจากต้นไม้อื่น ๆ ได้ ระบบการปลูกยางแบบใหม่ได้ทำให้ระบบการพึ่งตนเองบางส่วน ofชาวบ้านให้หมดไป (บรรจง นะแส-ใน ฉันทนา บรรพศิริโชติ , สุริชัย หวันแก้ว (บก.) 2532, 56-57)

จะเห็นได้ว่าขีดจำกัดของระบบนิเวศน์วิทยาของชุมชนปัตตานีได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการผลิตของชุมชน ดังจะเห็นได้จากจำนวนป่าไม้ที่ลดลงทำให้ความชุ่มชื้นและปริมาณน้ำฝนน้อยลงด้วย ประกอบกับการปลูกพืชชนิดเดียวกันลงไปในพื้นที่เดิมทุก ๆ ปี ทำให้ความ

สมบูรณ์ของพื้นดินลดลง ลักษณะดินที่เป็นดินปนทรายและไม่สามารถเก็บน้ำไว้ได้นานเท่าไรไม่
สามารถปลูกพืชประเภทไม้ผลที่จะเป็นตัวเพิ่มรายได้ให้มากขึ้นได้ ชาวบ้านจึงทำนาได้เพียง
ปีละ 1 ครั้งเท่านั้น และพื้นที่เชิงเขาซึ่งเป็นดินแข็งก็ความเหมาะสมกับการปลูกยางพารา
มากที่สุดซึ่งชาวบ้านจะสามารถเลือกปลูกได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย